

Наукові перспективи
Видавнича група

Прийміть наші
найщиріші вітання
зі світлим святом
зимової казки -

ДНЕМ СЯТОГО МИКОЛАЯ!

Нехай прекрасні зимові
свята принесуть мир і
злагоду!

Наукові інновації та передові технології

СЕРІЯ "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"
СЕРІЯ "ЕКОНОМІКА"
СЕРІЯ "ПРАВО"
СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"
СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

**Merry
Christmas**
and happy new year

№ 1(15) 2023

**Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея
докторів наук із державного управління»**

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Наукові інновації та передові технології»

*(Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*

Випуск № 1(15) 2023

Київ – 2023

ISSN 2786-5274 Print

УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15))

**«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Державне управління»,
Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»):
журнал. 2022. № 1(15) 2023. С. 472.**

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 06.01.2023, № 2/1-23)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 24962-14902Р від 13.09.2021 р.*

Журнал видається за наукової підтримки: Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Асоціація науковців України», громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання».

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1290 журналу присвоєно категорію "Б" із права.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 01.02.2022 № 89 журналу присвоєно категорію "Б" із педагогіки

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу присвоєно категорію "Б" із економіки та державного управління

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу у галузях державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та його інтеграції у світовий науковий простір, шляхом оприлюднення результатів наукових досліджень.

Головний редактор

Романенко Євген Олександрович - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, Президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- *Балахтар Катерина Сергіївна* - доктор філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов Національного університету ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна)
- *Бахов Іван Степанович* — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- *Бельська Тетяна Валентинівна* - доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості (Київ, Україна)
- *Гбур Зоряна Володимирівна* - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна)
- *Дацій Олександр Іванович* — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- *Дегтяр Олег Андрійович* — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

- Savchenko O.O., Horbach N.L., Kalchenko T.M., Bortnyk Yu.M.** 328
LEXICAL APPROACH TO TEACHING ENGLISH GRAMMAR TO THE STUDENTS OF MILITARY AND LAW ENFORCEMENT UNIVERSITIES
- Біницька К.М., Казакова Н.В.** 343
ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
- Каплінський В.В., Дамзін О.В.** 354
ІННОВАЦІЙНО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРАКТИКООРІЄНТОВАНОГО ПОСІБНИКА ДЛЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
- Князян М.О., Силантьєва В.І., Гринько Л.В.** 364
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ МУЛЬТИМЕДІА
- Козубцов І.М., Козубцова Л.М., Палагута А.М., Сновида В.Є., Сухомлинова О.В.** 374
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В «ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬ-НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ»
- Кузьма-Качур М.І., Горват М.В.** 385
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У НАСТУПНОСТІ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ МІЖ ПОЧАТКОВОЮ І БАЗОВОЮ ШКОЛОЮ
- Миргородська Н.В., Курасова Н.І., Маларьова Н.О.** 397
ПЕРЕШКОДИ І ПЕРСПЕКТИВИ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ (на прикладі викладання англійської мови на підготовчих курсах)
- Рикачевський О.В.** 410
ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА КУЛЬТУРА МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ІНТЕГРОВАНА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО МЕДИКА
- Рібцун Ю.В.** 422
РОЗВИТОК ГОЛОСОВОЇ ФУНКЦІЇ У ДІТЕЙ З ТЕМПО-РИТМІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ
- Романишин Ю.Л.** 434
ВЕБ-БАЗОВАНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

УДК: [37.046"465*07/11":37.046"465*11/16"]:37.016:51(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-385-396](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-385-396)

Кузьма-Качур Марія Іванівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, 89600, тел.: (03131) 21-109, <https://orcid.org/0000-0002-8580-5830>

Горват Маріанна Василівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, 89600, тел.: (03131) 21-109, <https://orcid.org/0000-0003-2320-9731>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У НАСТУПНОСТІ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ МІЖ ПОЧАТКОВОЮ І БАЗОВОЮ ШКОЛОЮ

Анотація. Проблема наступності між першим і другим рівнями загальної середньої освіти, незважаючи на численні дослідження шляхів її вирішення, до сих пір залишається актуальною. Встановлено, що у понятті наступності виділяють три взаємопов'язані компоненти: необхідний зв'язок і співвідношення між частинами даного освітнього процесу на різних етапах навчання; взаємозв'язок методів, прийомів, форм навчання; певні послідовно зростаючі вимоги до ефективності навчання, виховання, розвитку.

У статті обґрунтовано реалізацію принципу наступності природничої освітньої галузі між початковою та базовою середньою освітою згідно впровадження ідей Концепції Нової української школи. Авторами здійснено аналіз типових програм інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (розробленої під керівництвом Савченко О. Я. для 1–4 класів) та модельної програми «Пізнаємо природу» (розробленої під керівництвом Біди Д. для 5–6 класів) з метою виявлення наступності на прикладі астрономічного контенту природничої освітньої галузі.

Виявлено, що у змісті інтегрованого курсу «Я досліджую світ» міститься астрономічний контент, об'єм та очікувані результати навчання якого розширюються, поглиблюються і доповнюються з року в рік, забезпечуючи наступність у змісті навчання у початковій і базовій освіті. З'ясовано, що у початковій школі очікувані результати навчання відображають переважно репродуктивний характер виконуваних дій (розуміє, має уявлення, називає, розповідає), а у базовій середній (5-6-класи) – характер сформованих компетентностей має діяльнісну основу, що вимагає активного застосування творчого та критичного мислення щодо досліджуваних явищ (описує, створює, порівнює, демонструє, пояснює, наводить приклади тощо).

Ключові слова: початкова освіта, базова середня освіта, природнича освіта, астрономічний компонент, курс «Я досліджую світ», курс «Пізнаємо природу», здобувачі освіти. Ключові слова: початкова освіта, базова середня освіта, природнича освіта, астрономічний компонент, курс «Я досліджую світ», курс «Пізнаємо природу», здобувачі освіти.

Kuzma-Kachur Maria Ivanovna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Mukachevo State University, Uzhhorodska St., 26, Mukachevo, 89600, tel.: (03131) 21-109, <https://orcid.org/0000-0002-8580-5830>

Horvat Marianna Vasylivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education, Mukachevo State University, Uzhhorodska St., 26, Mukachevo, 89600, tel.: (03131) 21-109, <https://orcid.org/0000-0003-2320-9731>

MODERN TRENDS IN THE CONTINUITY OF NATURE SCIENCE EDUCATION BETWEEN PRIMARY AND BASIC SCHOOL

Abstract. The problem of continuity between the first and second levels of general secondary education, despite numerous studies of ways to solve it, has been still relevant. It has been established that in the concept of continuity there are three interrelated components: the necessary connection and correlation between the parts of this educational process at different stages of education; the relationship of methods, techniques, forms of education; certain consistently increasing requirements for the effectiveness of training, education, development.

The article has substantiated the implementation of the principle of continuity of natural education between primary and basic secondary education in accordance with the implementation of the ideas of the Concept of the New Ukrainian School. The authors have analyzed the typical programs of the integrated course "I Explore the World" (developed under the guidance of Savchenko O. Y. for grades 1-4) and the model program "Let's Explore Nature" (developed under the guidance of Bida D. for grades 5-6) in order to identify continuity on the example of astronomical content of natural education.

It has been found that the content of the integrated course "I Explore the World" contains astronomical content, the scope and expected learning outcomes of which are expanded, deepened and supplemented from year to year, ensuring continuity in the content of primary and basic education. It has been found that in primary school, the expected learning outcomes reflect mainly the reproductive nature of the actions performed (understands, has an idea, names, tells), and in basic secondary education (grades 5-6) - the nature of the formed competencies has an activity-based basis, which requires the active use of creative and critical thinking

about the phenomena under study (describes, creates, compares, demonstrates, explains, gives examples, etc.)

Keywords: primary education, basic secondary education, natural education, astronomical component, course "I Explore the World", course "Let's Explore Nature", students.

Постановка проблеми. Проблема наступності освіти між початковою і базовою школою, незважаючи на численні дослідження шляхів її вирішення, до сих пір залишається актуальною. Наступність освіти має на увазі, що між рівнями шкільної освіти повинні встановлюватися закономірні, стійкі зв'язки з урахуванням того, що попередній освітній етап є природною основою для наступного етапу. Вирішення проблеми наступності дозволить створити цілісну систему безперервної освіти, адекватно задовольняючи освітні потреби кожної особистості у відповідності до його здібностей. Реалізація завдань безперервної освіти, перехід початкової школи на двоциклову, наявність альтернативних навчальних закладів загальноосвітнім школам (приватні школи, ліцеї, гімназії, школи з художньо-естетичним ухилом та ін.), поява варіативних програм та експериментальних підручників вимагають особливої уваги до проблеми наступності в освіті на різних її рівнях.

У зв'язку з перебудовою загальної середньої освіти обговорення природничої освіти концентрується переважно навколо її змісту, побудови і структури програм та підручників з природознавства. Відсутність єдиних концептуальних підходів до визначення змісту природничої освіти в початковій і базовій школі з урахуванням їх наступності порушує прогрес та перспективи формування природничо-наукового світогляду здобувачів початкової освіти і негативно позначається на якості їх знань.

Тому ідеї спадкоємності іноді більше декларуються, ніж реалізуються. У сучасних умовах загостренню проблеми наступності сприяє перехід початкової школи від предмета «Природознавство» до курсу «Я досліджую світ» в якому інтегрується природна освітня галузь з іншими, коли навчання сутності природничо-наукових понять доповнюється введенням в компоненти міжпредметної інтеграції.

До умов дотримання принципу наступності у викладанні природничої освітньої галузі відносяться:

- вивчення, знання «наскрізних» тенденцій природничої освіти від дошкільного віку до старшого шкільного віку в збагаченні поняттєвого апарату;
- розуміння того, які наукові поняття з'являються і збагачують комунікацію здобувачів освіти на кожному новому (наступному) етапі навчання;
- узгодження програм і підручників суміжних класів;
- розробка єдиного курсу природничої освітньої галузі між початковою і базовою школою (адаптаційний цикл);

– пропедевтика в початкових класах тих тем, які будуть вивчатися на наступних рівнях;

– узгодження норм і критеріїв оцінки предметних природознавчих компетентностей на різних етапах навчання.

Однак деякі з цих умов не завжди повністю виконуються на сучасному етапі реформування шкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність вивчення проблеми наступності на сучасному етапі розвитку освіти підтверджується постійним інтересом до неї в різні епохи і різних вчених, починаючи з XVII століття (А. Дістервег, Я. Коменський, С. Русова, К. Ушинський та ін.) до спеціальних досліджень, що з'явилися в 50-60-х роках XX століття (А. Богуш, М. Вашуленко, В. Кремінь, О. Савченко та інші).

Черговий етап розбудови Нової української школи, спрямований на реформування базової освіти, обумовив появу низки публікацій за результатами досліджень та перспектив розвитку ЗЗСО. У працях вітчизняних науковців В. Андрющенка, В.Кременя, Н. Ничкало, О. Сухомлинської та ін. розкрито теоретичні засади безперервної освіти та методологію наступності у навчання здобувачів освіти різних рівнів. Науковці сконцентрували увагу на необхідності навчання впродовж життя і сучасних умовах постійних змін враховуючи те, що освітня система має завжди бути готова до нових соціальних запитів щодо сформованого фахівця з вмотивованою потребою до самоосвіти та самовдосконалення.

Теоретичний огляд науково-педагогічних джерел з означеної проблеми свідчить про те, що більшість учених вважає наступність загальнодидактичним принципом. Більш точним визначенням наступності в освіті, на нашу думку, є визначення О. Савченко, яка стверджує, що «наступність є одним із принципів освіти, що забезпечує зв'язок і узгодженість цілей, змісту, організаційно-методичного забезпечення межових етапів освіти (дитячий садок – початкова – базова школа)» [1, с. 48].

А. Галас розглядає «наступність – погляд «згори – вниз». Це врахування того рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла з початкової до базової школи. Досягнення наступності забезпечується методично і психологічно обґрунтованою побудовою програм, підручників, дотриманням послідовності руху від простого до складного в навчанні та організації самостійної роботи учнів, системою методичних засобів. Концепція НУШ передбачає, що навчальна програма базової школи не має бути просто планом викладання. Середня школа має продовжувати те, що закладено у початковій – з плавним переходом» [2]. Водночас автор подає поради для вчителів початкової школи щодо використання методів навчання та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Наступність в природничій освіті досліджували Н. Бібік, Т. Засекіна, С. Науменко та ін. Зокрема, Т. Засекіна за результатами вивчення зарубіжного

та вітчизняного досвіду запропонувала варіанти змістового наповнення природничої освітньої галузі для адаптаційного періоду базової школи (5-6 класи) та здійснила, у співавторстві з С. Науменко, аналіз модельних начальних програм інтегрованих курсів на основі принципів їх побудови [3].

У публікаціях Н. Бібік подано обґрунтовані дидактико-методичні засади щодо створення навчально-методичного комплексу з курсу «Я досліджую світ» для початкової школи та зосереджено увагу на особливостях формування змісту як складника шкільної природничої освіти [4].

Поглиблюючи дослідження проблеми наступності природничої освіти, науковець С. Науменко на основі аналізу географічного складника запропонувала шляхи його реалізації відповідно до концепції Нової української школи [5].

Мета статті – продемонструвати на прикладах впровадження у практичну діяльність принципу наступності природничої освітньої галузі у навчанні між початковим та базовим рівням освіти.

Виклад основного матеріалу. Наступність педагогічної діяльності передбачає тісний зв'язок між змістом, методами, засобами і формами роботи, що забезпечить всебічний розвиток здобувача освіти, підготує його до виконання більш складних вимог на наступних етапах навчання. У сучасних умовах варіативної освіти

У п'ятикласників змінюється соціальне середовище (новий склад вчителів, зараховуються нові учні, вводяться нові предмети) і система діяльності. Здобувач освіти потрапляє в нову ситуацію, яка викликає у нього певне занепокоєння. Школярі в цей період відчують емоційний дискомфорт через незнання нових вимог педагогів, особливостей навчання. Такий стан може привести до шкільної дезадаптації. Тому мета першого циклу (адаптаційного періоду) базової школи – допомогти школярам плавно і поступово перейти з початкової школи в середню школу, а перехідний період зробити здоров'язберігаючим.

Поняття наступності в педагогічній літературі має досить різнобічне коло тлумачень, але, в основному, автори сходяться на думці, що наступність передбачає певну послідовність та покрокове засвоєння знань, умінь, навичок, способів діяльності, які здобувачеві освіти доведеться освоїти у процесі «вертикального» навчання. У цьому понятті виділяють три взаємопов'язані компоненти:

- необхідний зв'язок і співвідношення між частинами даного освітнього процесу на різних етапах навчання;
- взаємозв'язок методів, прийомів, форм навчання;
- певні послідовно зростаючі вимоги до ефективності навчання, виховання, розвитку.

С. Гончаренко трактує наступність в навчанні як «послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість

ступенів і етапів навчально-виховного процесу» [6, с. 227]. Відповідно, наступність здійснюється у процесі переходу від одного уроку до наступного та з року в рік й забезпечується методично обґрунтованою побудовою програм та підручників.

Наступність і безперервність природничої освіти полягає в тому, що, відповідно до типової навчальної програми, вчителі початкових класів формують поняттєвий апарат галузей, що становлять інтеграційну основу курсу «Я досліджую світ», а здобувачі освіти на первинному рівні осмислюють найважливіші екологічні зв'язки та залежності у природі. При вивченні курсу продовжується процес поглиблення знань, необхідних для формування сприйняття цілісності навколишнього середовища. Цьому сприяють типові програми та змодельовані за їх змістом підручники курсу «Я досліджую світ».

Тематичну основу курсу «Я досліджую світ» складають змістові лінії: 1-2 клас – «Людина», «Людина серед людей», «Людина в суспільстві», «Людина і світ», «Людина і природа»; у 3-4 класі – окрім означених додано змістову лінію «Природа» [7; 8]. У 5-6 класах природнича освітня галузь реалізується в інтегрованих курсах «Пізнаємо природу», «Довкілля», «Природничі науки», які з 2022/2023 навчального року впроваджуватимуться у 5–6 класах закладів загальної середньої освіти України [9]. Тематичну основу інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» складають такі змістові лінії (Табл.1.):

Таблиця 1.

Змістові лінії курсу «Пізнаємо природу» [9]

5 клас	6 клас
1. Пізнаємо світ науки	
2. Пізнаємо будову речовин	2. Пізнаємо явища природи
3. Пізнаємо природу Землі	3. Пізнаємо Сонячну систему
4. Пізнаємо світ організмів	4. Пізнаємо взаємозв'язки в природі
5. Пізнаємо себе і світ	

У дослідженні ми зосередили увагу на астрономічному складнику природничої освітньої галузі, який разом із біологічним, географічним, хімічним та фізичним реалізований в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» для початкової школи, а також в інтегрованому курсі «Пізнаємо природу».

При вивченні тем природничої освітньої галузі у класах першого циклу початкової школи передбачаються такі складники в їх інтегрованій суті: «пізнання природи; взаємозв'язок об'єктів і явищ природи; рукотворний світ людини; відповідальна діяльність людини у природі; роль природничих знань і технологій у житті людини; залежність між діяльністю людини і станом

довкілля» [7, С.43]. Щодо сутності астрономічних понять, то в 1-2 класах подається лише загальне уявлення про сутність категорій «Сонце», «зірка», «зорі» (1 клас), «планета», «Космос», «обертання Землі», «рівнодення», «календарний рік» (2 клас). Очікувані результати навчання означеного контенту представлені у таблиці 2.

У другому циклі (3-4 класи) природничу освітню галузь складають такі складники:

- змістова лінія «Природа»: різноманітність природи; методи дослідження природи; нежива і жива природа; зв'язки у природі; природа Землі; природа України;
- змістова лінія «Людина і природа»: взаємозв'язки людини і природи; використання людиною природничих знань, матеріалів, виробів і технологій; відповідальна діяльність людини у природі; правила поведінки в природі; участь дітей в природоохоронній діяльності [8, С.61].

У третьому класі астрономічний контент згадується лише дотично. А от у 4 класі здобувачі початкової природничої освіти вивчають сутнісну характеристику категорій «Земля», «Всесвіт», «Сонячна система», «планета», «Комета», «планети земної групи», «планети-гіганти», «сузір'я», «Галактика» та ін. Очікувані результати навчання означеного контенту передбачають рефлексивну діяльність здобувачів початкової освіти на основі сформованих уявлень про компоненти Всесвіту та Сонячної системи і представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Очікувані результати навчання астрономічного контенту природничої освітньої галузі курсу «Я досліджую світ» [7; 8]

Клас, тема	Очікувані результати навчання
1 клас, «Людина і природа»	<i>розуміє значення сонячного світла і тепла на Землі; розповідає про добові та сезонні зміни в природі, усвідомлює причини їх повторюваності;</i>
2 клас, «Людина і природа»	<i>має уявлення про форму Землі, вплив Сонця на сезонні явища в природі, причини змін пір року; називає пори року та відповідні їм місяці, явища в живій та неживій природі у різні пори року.</i>
3 клас, «Природа»	-
4 клас, «Природа»	<i>має уявлення про Всесвіт і Сонячну систему; наводить приклади небесних тіл, їхні назви; пояснює, як рух нашої планети впливає на явища, що відбуваються у неживій і живій природі (зміни дня і ночі; нерівномірне нагрівання земної поверхні; розповідає про вплив Сонця і Місяця на нашу планету, моделює Сонячну систему, сузір'я, обертання Землі.</i>

Таким чином, у початковій школі з класу в клас астрономічні освітні результати здобувачів освіти розширюються, поглиблюються і доповнюються.

Курс «Пізнаємо природу» у 5-6 класах (перший адаптаційний цикл базової середньої освіти) приймає естафету у формуванні природознавчої компетентності школярів. Аналіз модельної навчальної програми «Пізнаємо природу» для 5-6 класів закладів ЗСО, розробленої Д. Бідою, Т. Гільберґ, Я. Колісник показав, що здобувачі освіти удосконалюють астрономічний компонент природознавчої компетентності завдяки повторенню і узагальненню змісту тем про Сонячну систему та її компоненти, поглибленню знань про будову Землі, вплив Місяця і Сонця на неї, вплив обертання та руху Землі на розподіл тепла та процеси в біосфері пов'язані з ним, магнітне поле Землі та його вплив на живі організми. З сутністю астрономічних понять здобувачі освіти знайомляться у початковій школі. Проте у 5 класі їх об'єм розширюється. Покажемо на прикладі астрономічних понять «Місяць», «Сонце»:

– 4 клас. Місяць – супутник Землі. Сонце – зірка. Вплив Сонця і Місяця на планету Земля.

– У 5 класі ці відомості доповнюються інформацією про сонячне і місячне затемнення; зміну фаз Місяця [8; 9].

Відповідно очікувані результати навчання здобувачів освіти відображають не тільки когнітивний компонент категоріального апарату, а і вміння виконувати дослідницьку та рефлексивну діяльність, застосовуючи уміння аналізувати, порівнювати та робити висновки (таблиця 3).

У 6 класі програмою передбачено вивчення речовин, що складають Всесвіт; характеристику та рух планет; вивчення малих небесних тіл, галактик, сузір'їв та зірок; особливості відстаней та часу у Космосі. В очікувані результати навчання вводиться «пояснює значення» як форма критичного мислення, що спонукає до висловлювання гіпотез та припущень більш наукового рівня на основі аналізу та оцінки отриманих даних (таблиця 3).

Таблиця 3.

Очікувані результати навчання астрономічного контенту природничої освітньої галузі курсу «Пізнаємо природу»[9]

Клас, тема	Очікувані результати навчання
5 клас, «Дізнаємося про Землю і Всесвіт»	<i>розповідає про:</i> зміну уявлень людини про Землю, Сонце, Місяць із розвитком наук і техніки; <i>спостерігає явища,</i> що підтверджують кулястість Землі (затемнення, рух за горизонт); рух Сонця, зміну фаз Місяця; <i>описує,</i> використовуючи наукову термінологію, будову Землі, зміни в її оболонках; періодичність явищ, пов'язаних із рухами Землі; <i>знаходить</i> інформацію про речовини у складі оболонок Землі, причини і наслідки зміни рельєфу; <i>створює</i> моделі для дослідження рухів Землі, Сонці, Місяця; тривалості дня і ночі для спостерігача, який перебуває в різних куточках планети; <i>порівнює інформацію</i> про Землю, Сонце, Місяць; <i>демонструє</i> в змодельованих ситуаціях уміння користуватись приладами для дослідження оболонок Землі.

<p>6 клас, «Дізнаємося про Землю і Всесвіт»</p>	<p><i>Наводить приклади</i> речовин у складі Всесвіту, малих небесних тіл, приладів для вивчення Всесвіту, досягнень українських і зарубіжних учених у вивченні Всесвіту;</p> <p><i>називає планети</i> Сонячної системи, умови життя на Землі (вода, світло, тепло, повітря, ґрунт);</p> <p><i>пояснює значення</i> природних умов для життя і діяльності людини, відмінності між планетою і зорею; використання штучних супутників Землі для розв'язування господарських завдань; вплив космічних чинників на Землю; значення дослідження Всесвіту;</p> <p><i>аналізує зміни</i> в оболонках Землі, по'язані з діяльністю людини;</p> <p><i>моделює</i> будову Всесвіту, Сонячної системи;</p> <p><i>складає характеристики</i> планет за планом;</p> <p><i>порівнює характеристики</i> планет на основі даних, поданих у формі графічної, табличної інформації;</p> <p><i>ідентифікує і називає</i> елементи Сонячної системи, Всесвіту;</p> <p><i>знаходить у доступних</i> джерелах графічні ілюстрації, фото- та відеоматеріали про небесні об'єкти, інформацію про природні ресурси Землі, використання енергії, космічні тіла та явища (народження і руйнування галактик, комети, зорепад та ін.), зорі і сузір'я, <i>узагальнює</i> і презентує відібрану інформацію в запропонований спосіб, з використанням цифрових технологій і пристроїв;</p> <p><i>спостерігає та пояснює</i>, використовуючи наукову термінологію, добовий рух Сонця по небосхилу, зміну дня і ночі на Землі; господарську діяльність людини за різних природних умов;</p> <p><i>розрізняє в інформаційних</i> джерелах наукові і ненаукові факти про космічні об'єкти, використовує це для розпізнавання маніпулятивних впливів;</p> <p><i>оцінює значення знань</i> про об'єкти на Землі та за її межами; власну діяльність у групі.</p>
--	--

Проблема наступності у природничій освіті між початковою і базовою середньою школою безумовно помітна, особливо на етапі переходу від одного рівня до іншого. Тому необхідний синтетичний підхід до навчання здобувачів освіти на різних етапах навчання. Курс «Пізнаємо природу» [10] в 5 класі здійснюється за підручником авторів Д Біди, Т. Гільберг, Я. Колісник і продовжує курс «Я досліджую світ» початкової школи, одночасно будучи пропедевтичною основою для вивчення природничих наук. Він також завершує вивчення природи в рамках єдиного цілісного предмета, тому в змісті курсу велика увага приділяється розкриттю шляхів та історії пізнання людиною природи, представлені основні природничі науки, виділена специфічна роль кожної з них в дослідженні навколишньої природи та житті людини.

Ознайомившись в початковій школі з компонентами природи, її різноманіттям, з природою рідного краю і своєї країни, учні готові сприймати ту картину світу, яка розкривається перед ними вивчаючи курс «Пізнаємо природу» у 5 класі. При цьому програма побудована таким чином, щоб

виключити як дублювання навчального матеріалу початкової школи, так і зайвий стрибок вперед. Велика увага приділяється дослідницькій діяльності здобувачів освіти.

Висновки. Наступність в освітньому процесі має велике значення. Вона дає можливість поступово збільшувати обсяг понять і способів дій, а також формувати у здобувачів освіти цілісне уявлення про наукові досягнення у природничій галузі; впливає на мотивацію навчання; дозволяє вчителю застосовувати продуктивні формування предметних компетентностей, дослідження та пошукові ситуації в освітньому процесі.

Проблема наступності між початковою та базовою школою є складовою загальної проблеми наступності в освітньому процесі. Наступність зазвичай з'ясовується шляхом зіставлення і логічного аналізу змісту, форм, методів та засобів викладання навчальних предметів освітньої галузі на різних рівнях освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні форм та засобів, що забезпечують успішну реалізацію принципу наступності природничої освіти.

Література:

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. К.: Генеза, 1999. – 360 с.
2. Галас А. Проблеми наступності між рівнями освіти. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjR0OPbs4_8AhXPN-wKHYWcAU8QFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fznayshov.com%2FFR%2F17072%2FMaybuttya_18-5-6.pdf&usq=AOvVaw2t4fznAo0DnPfz_OPAKzZt
3. Засекіна Т. М., Науменко С.О. Реалізація природничої освіти у змісті модельних навчальних програм для 5-6 класів, Матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Обдаровані діти – скарб нації» (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року), 236–242. Інститут обдарованої дитини НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/726332/>
4. Науменко С. Наступність початкової та базової природничої освіти як умова розбудови нової української школи /Науменко Світлана. URL: https://lib.iitta.gov.ua/729453/1/PSP_2_2021_27_web-145-161.pdf
5. Бібік, Н. М. Навчально-методичний комплект з курсу «Я досліджую світ» як інноваційний ресурс компетентісно орієнтованого навчання, Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми сучасного підручника» (електронне видання), 28-29 травня 2020 р., м. Київ 11–15. Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/721465/>
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник: довідкове видання. Київ: Либідь. <https://lib.iitta.gov.ua/106820/>
7. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 1272) (2019, 08 жовтня). Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
8. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 1273). (2019, 08 жовтня). Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>

9. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Біда Д. Д., Гільберг Т. Г., Колісник Я. І.) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Pizn.pryr.5-6-kl.Bida.ta.in.14.07.pdf>

10. Біда Д. Пізнаємо природу: підручник інтегрованого курсу для 5 класу ЗЗСО / Дарія Біда, Тетяна Гільберг, Ярина Колісник. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1718-piznaiemo-pryrodu-bida-5-klas.html>

References:

1. Savchenko, O. Ya. (1999). *Dydaktyka pochatkovoї shkoly: pidruchnyk dlia studentiv pedahohichnykh fakultetiv* [Primary school didactics: a textbook for students of pedagogical faculties]. Kyiv: Genesis [in Ukrainian].

2. Galas, A. Problemy nastupnosti mizh rivniamy osvity [Problems of continuity between levels of education]. Retrieved from: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjR0OPbs4_8AhXPN-wKHYWcAU8QFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fznayshov.com%2FFR%2F17072%2FMaybuttya_18-5-6.pdf&usq=AOvVaw2t4fznAo0DnPfz_OPAKzZt [in Ukrainian].

3. Zasekina, T. M., & Naumenko, S.O. (2021). Realizatsiia pryrodnochoi osvity u zmisti modelnykh navchalnykh prohram dlia 5-6 klasiv [Implementation of science education in the content of model curricula for grades 5-6]. *Obdarovani dity – skarb natsii: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii*. Kyiv. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/726332/> [in Ukrainian].

4. Naumenko, S. Nastupnist pochatkovoї ta bazovoї pryrodnochoi osvity yak umova rozbudovy novoi ukrainskoї shkoly [Continuity of primary and basic science education as a condition for building a new Ukrainian school]. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/729453/1/PSP_2_2021_27_web-145-161.pdf [in Ukrainian].

5. Bibik, N. M. (2020). Navchalno-metodychnyi komplet z kursu «Ia doslidzhuu svit» yak innovatsiyni resurs kompetentnisno oriietovanoho navchannia [Educational and methodological kit from the course "I explore the world" as an innovative resource of competence-oriented learning]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*. Kyiv: Pedagogical thought. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/721465/> [in Ukrainian].

6. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/> [in Ukrainian].

7. A typical educational program developed under the leadership of Savchenko O. Ya. 1-2 grade (approved by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1272, October 8, 2019). Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/prohramy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> [in Ukrainian].

8. Typova osvithnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Savchenko O. Ya. 3-4 klas (zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 1273, 08 zhovtnia, 2019 r.). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [A typical educational program developed under the leadership of Savchenko O. Ya. 3-4th grade (approved by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1273, October 8, 2019). Ministry of Education and Science of Ukraine]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/prohramy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf> [in Ukrainian].

9. Bida, D. D., Hilberg, T. G., & Kolisnyk, Y. I. Modelna navchalna prohrama «Piznaiemo pryrodu». 5-6 klasy (intehrovanyi kurs)»: dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Model curriculum "Learning about nature". 5-6 grades (integrated course)": for institutions of general secondary education]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Pizn.pryr.5-6-kl.Bida.ta.in.14.07.pdf> [in Ukrainian].

10. Bida, D., Hilberg, T., & Kolisnyk, Ya. Piznaiemo pryrodu: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 5 klasu ZZSO [Let's get to know nature: an integrated course textbook for the 5th grade of ZZSO]. Retrieved from: <https://pidruchnyk.com.ua/1718-piznaiemo-pryrodu-bida-5-klas.html> [in Ukrainian].

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>